

INSTYTUCJA ODPOWIEDZIALNOŚCI POSIŁKOWEJ A JEJ ZGODNOŚĆ Z ZASADAMI ODPOWIEDZIALNOŚCI OKREŚLONYMI W POLSKIM PRAWIE KARNYM

SZYMON UGNIEWSKI*
MAKSYMILIAN KEMPISTY**

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest analiza problematyki zgodności odpowiedzialności posiłkowej (art. 24 i 25 k.k.s.) z zasadami szeroko pojętego polskiego prawa karnego, w szczególności z zasadą winy oraz zasadą odpowiedzialności indywidualnej i osobistej za czyn sprawcy. Tezą artykułu jest wykazanie, iż instytucja odpowiedzialności posiłkowej nie przeczy, jak również pozostaje w zgodności z zasadami określonymi w szeroko rozumianym prawie karnym. Obszarem rozważań są takie zagadnienia, jak: przedstawienie instytucji odpowiedzialności posiłkowej, analiza założeń zasady winy, jak również zasady odpowiedzialności indywidualnej i osobistej, ocena zgodności systemowej przepisów instytucji odpowiedzialności posiłkowej, uwzględniając przy tym przepisy prawa powszechnie obowiązującego, orzecznictwo oraz stanowisko doktryny.

Słowa kluczowe: kodeks karny skarbowy, kodeks karny, konstytucja, wina, odpowiedzialność posiłkowa, podmiot pociągnięty do odpowiedzialności posiłkowej, odpowiedzialność indywidualna i osobista.

* Student czwartego roku prawa, Wydział Prawa i Administracji, Uczelnia Łazarskiego w Warszawie (Polska), e-mail: szymon.ugniewski25@gmail.com, numer ORCID: 0009-0002-6361-7334.

** Student czwartego roku prawa, Wydział Prawa i Administracji, Uczelnia Łazarskiego w Warszawie (Polska), e-mail: makskem16@gmail.com, numer ORCID: 0009-0006-9789-4486.

INSTITUTION OF SUBSIDIARY LIABILITY AND ITS COMPLIANCE WITH THE PRINCIPLES OF LIABILITY DEFINED IN POLISH CRIMINAL LAW

Abstract

The subject of this article is to analyze the compatibility of subsidiary liability (articles 24th and 25th of the Polish Penal Code) with the principles of broadly understood Polish criminal law, in particular the principle of guilt and the principle of individual and personal liability for the perpetrator's act. The thesis of the article is to demonstrate that the institution of subsidiary liability does not contradict, and is in accordance with, the principles set out in broadly understood criminal law. The discussion covers issues such as: presenting the institution of subsidiary liability, analysis of the assumptions of the principle of guilt as well as the principle of individual and personal liability, assessment of the systemic compliance of the provisions of the institution of subsidiary liability, having regard to the provisions of generally applicable case law and the position of doctrine.

Keywords: Polish Penal Code, Polish Penal Code, Constitution, guilt, subsidiary liability, entity held liable into subsidiary liability, individual and personal liability.

WSTĘP

Kodeks karny skarbowy¹, będąc ustawą o charakterze autonomicznym, kompleksowym oraz zupełnym, wprowadza regulacje nieznane kodeksowi karnemu², kodeksowi postępowania karnego³, a także kodeksowi karnemu wykonawczemu⁴. Jedną z takich regulacji jest instytucja odpowiedzialności posiłkowej, która polega na tym, że: za karę grzywny wymierzoną sprawcy przestępstwa skarbowego czyni się w całości albo w części odpowiedzialną posiłkowo osobę fizyczną, osobę prawną albo jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną, jeżeli sprawcą czynu zabronionego jest zastępca tego podmiotu prowadzący jego sprawy jako pełnomocnik, zarządca, pracownik lub działający w jakimkolwiek innym charakterze, a zastępowany podmiot odniósł albo mógł odnieść z popełnionego przestępstwa skarbowego jakąkolwiek korzyść majątkową (art. 24 § 1 k.k.s.). Przepis poprzedni stosuje się odpowiednio do ściągnięcia równowartości pieniężnej przypadku przedmiotów (art. 24 § 2 k.k.s.). Regulacja ta charakteryzuje się specyfiką polegającą na tym, że odpowiedzialność może ponieść

¹ Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2025 r. poz. 633), dalej jako k.k.s.

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – kodeks karny (Dz.U. z 2025 r. poz. 383), dalej jako k.k.

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2025 r. poz. 46), dalej jako: k.p.k.

⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2025 r. poz. 911), dalej jako: k.k.w.

inna osoba niż ta, która popełniła przestępstwo skarbowe. Takiego rodzaju odpowiedzialność nie została wprowadzona wprost przez żadną inną ustawę karną⁵.

Elementarną zasadą prawa karnego jest zasada winy. „Oznacza to, że sprawca czynu zabronionego ponosi odpowiedzialność karną wtedy, gdy z popełnienia czynu można zrobić mu zarzut”⁶. Innymi – równie ważnymi – zasadami prawa karnego, które wskazywane są w doktrynie, są zasada odpowiedzialności indywidualnej i osobistej. Celem wymienionych zasad jest zagwarantowanie, iż przestępstwo i przestępstwo skarbowe rozumie się jako własny czyn sprawcy oraz odpowiedzialności za jego popełnienie nie może przejść na siebie inna osoba niż sprawca przestępstwa lub przestępstwa skarbowego⁷. Zasady te są fundamentalne z punktu widzenia gwarancyjnego charakteru prawa karnego. Ponoszenie odpowiedzialności karnej przez osobę niezwiązaną ze sprawcą przestępstwa lub przestępstwa skarbowego czy czynu zabronionego byłoby z tymi zasadami sprzeczne i nielogiczne.

W Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁸ zostało wyrażone, że: „odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jej popełnienia. Zasada ta nie stoi na przeszkodzie ukarania za czyn, który w czasie jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego” (art. 42 ust. 1). Trybunał Konstytucyjny wyraźnie wyprowadził zasadę winy z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP, odnosząc ją do całego prawa represyjnego⁹. Można stwierdzić, iż instytucja odpowiedzialności posiłkowej, która polega na przeniesieniu odpowiedzialności za wykonanie kary grzywny na osobę niewinną w myśl prawa karnego – w pewnym sensie – stoi w sprzeczności z orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego¹⁰.

Zastanawiające jest, czy regulacje dotyczące instytucji odpowiedzialności posiłkowej określone w k.k.s. nie są sprzeczne z regulacjami prawa powszechnie obowiązującego i zasadami odpowiedzialności określonymi w szeroko rozumianym prawie karnym. Zasadna jest zatem analiza przepisów prawa, poglądów doktryny oraz orzecznictwa, aby potwierdzić, że instytucja pociągnięcia do odpowiedzialności posiłkowej nie stoi w sprzeczności ze wskazanymi wcześniej zasadami (winy, odpowiedzialność indywidualnej i osobistej za czyn sprawcy), tylko jest z nimi systemowo zgodna.

⁵ Wyjątkiem była ustawa z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. z 2024 r. poz. 1822), która nie jest ustawą karną.

⁶ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2023, s. 10.

⁷ *Ibidem*, s. 12.

⁸ Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2009 Nr 114, poz. 946), dalej jako: Konstytucja RP.

⁹ M. Słupska, T. Sroka, *Problem zgodności art. 5 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych z art. 2 i 42 ust. 1 Konstytucji. Glosa do wyroku TK z dnia 3 listopada 2004 r., K 18/03, „Państwo i Prawo” 2005, nr 8, s. 121.*

¹⁰ Por. *ibidem*; wyrok TK z dnia 3 listopada 2004 r., K 18/03.

2. ODPOWIEDZIALNOŚĆ POSIŁKOWA Z KODEKSU KARNEGO SKARBOWEGO

Odpowiedzialność posiłkowa należy do tradycyjnych instytucji charakterystycznych dla prawa karnego skarbowego, powszechnie niekwestionowanych – podkreśla się, że jest ona sprawdzoną instytucją prawa karnego skarbowego¹¹. Celem tej instytucji jest zabezpieczenie interesów finansowych Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, poprzez uczynienie podmiotu trzeciego odpowiedzialnym subsydiarnie (posiłkowo) za karę grzywny (art. 24 § 1 k.k.s.) lub za ściągnięcie równowartości pieniężnej przepadku przedmiotów (art. 24 § 2 k.k.s.) orzeczonych wobec sprawcy przestępstwa skarbowego¹².

Instytucja określona w art. 24 k.k.s. charakteryzuje się tym, iż jest to odpowiedzialność osobista i majątkowa za grzywnę wymierzoną sprawcy przestępstwa skarbowego, a także za ściągnięcie równowartości pieniężnej przepadku przedmiotów¹³. Odpowiedzialność ta dotyczy tylko wypadków związanych z popełnieniem przestępstwa skarbowego, a nie wykroczenia skarbowego. Istotne jest, iż odpowiedzialność ta powstaje z chwilą skazania sprawcy przestępstwa skarbowego na karę grzywny lub orzeczenia ściągnięcia równowartości pieniężnej przepadku przedmiotów.

Obligatoryjność zastosowania przedmiotowej instytucji przez sąd wynika ze sposobu sformułowania art. 24 § 1 k.k.s. w następujący sposób: „czyni się w całości albo w części odpowiedzialną”. Nie jest więc możliwe fakultatywne zastosowanie tej instytucji, gdy nie zostaną spełnione przesłanki do jej obligatoryjnego zastosowania.

Podmiotem pociągniętym do odpowiedzialności posiłkowej może być osoba fizyczna, osoba prawna albo jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną¹⁴. Istnieje silna więź pomiędzy podmiotem pociągniętym do odpowiedzialności posiłkowej a sprawcą czynu zabronionego, ponieważ aby uczynić podmiot w całości albo w części odpowiedzialnym, posiłkowo muszą zistoczyć się przesłanki nałożenia odpowiedzialności posiłkowej, które są następujące:

- 1) podmiot pociągnięty do odpowiedzialności posiłkowej odniósł lub mógł odnieść korzyść majątkową z przestępstwa skarbowego;
- 2) działanie sprawcy przestępstwa skarbowego w zastępstwie podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej przy prowadzeniu jego spraw (sprawca działa jako pełnomocnik, zarządca, pracownik lub w jakimkolwiek innym charakterze)¹⁵.

¹¹ L. Wilk, w: L. Wilk, J. Zagrodnik, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 138–139; T. Grzegorzczak, *Odpowiedzialność posiłkowa w obecnym prawie karnym skarbowym i przyszłej u.k.s.*, „Palestra” 1997, nr 1–2.

¹² A. Soja, w: J. Błachut, G. Keler, A. Soja, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2024, teza 2 do art. 24.

¹³ A. Wielgolewska, w: A. Piaseczny, A. Wielgolewska, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2012, teza 1 do art. 24; por. T. Grzegorzczak, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2009, teza 2 do art. 24.

¹⁴ Ibidem, teza 2 do art. 24.

¹⁵ L. Wilk, J. Zagrodnik, *Prawo i proces...*, s. 26–27.

Odpowiedzialności posiłkowej nie będzie można nałożyć, jeśli nie zostanie spełniony którykolwiek ze wskazanych wyżej warunków, np. zastępca prowadził cudze sprawy bez zlecenia czy bez zgody i wiedzy podmiotu¹⁶. Natomiast nie jest istotne, czy zastępowany podmiot miał świadomość uzyskania (lub możliwości uzyskania) z popełnionego przez jego zastępcę przestępstwa skarbowego jakiegokolwiek korzyści majątkowej¹⁷.

Korzyść majątkową rozumie się – zgodnie z art. 53 § 13 k.k.s. – jako korzyść zarówno dla siebie, jak i dla kogoś innego. Korzyść majątkową należy rozumieć jako przyrost wartości majątkowej polegającej na zwiększeniu aktywów lub zmniejszeniu pasywów¹⁸. Wskazania języka powszechnego i cywilistyczne uprawniają do przyjęcia na użytek karnoprawny, że korzyścią majątkową jest taka korzyść, którą można przeliczyć na pieniądze, a tym samym określić w pieniądzu¹⁹.

Instytucja pociągnięcia do odpowiedzialności posiłkowej charakteryzuje się swoistym sposobem obliczania wysokości stawki dziennej grzywny, natomiast nie dotyczy to liczby stawek dziennych grzywny²⁰. Ustanawiając więc odpowiedzialność posiłkową – zgodnie z art. 24 § 3 k.k.s. – przy wymiarze kary grzywny stosuje się odpowiednio art. 23 § 4 k.k.s. wskazujący, że sąd przy ustaleniu wysokości stawki dziennej grzywny ma obowiązek wziąć pod uwagę nie tylko dochody sprawcy, jego warunki osobiste, rodzinne, stosunki majątkowe i możliwości zarobkowe, lecz także dochody, możliwości zarobkowe i sytuację majątkową podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej²¹.

Odpowiedzialność posiłkowa może być nałożona na kilka podmiotów; wówczas odpowiadają one solidarnie. Sąd może jednak ze względu na okoliczności sprawy określić zakres odpowiedzialności każdego z nich stosownie do osiągniętej korzyści majątkowej (art. 24 § 4 k.k.s.)²². Zakres ponoszenia odpowiedzialności posiłkowej – w zależności od osiągniętej korzyści majątkowej – wskazuje, iż jest to ściśle osobisty rodzaj odpowiedzialności określonej w art. 24 § 1 k.k.s.

Odpowiedzialności posiłkowej nie stosuje się wobec państwowych jednostek budżetowych, o których mowa w przepisach o finansach publicznych (art. 25 § 1 k.k.s.). Przepis ten ma zapobiec powstaniu takich sytuacji, gdzie przestępstwa skarbowego dopuszcza się osoba, która jest m.in. kierownikiem, dyrektorem albo naczelnikiem jednostki budżetowej, a w związku z jej czynem na tę jednostkę ma zostać nałożona odpowiedzialność posiłkowa. Byłoby to niecelowe, ponieważ środki finansowe jednostki budżetowej pochodzą z budżetu państwa, który to jest zasilany przez Skarb Państwa, na rzecz którego kara grzywny ma zostać przez tę jednostkę uiszczona. Ustawodawca przewidział również ograniczenie, w którym

¹⁶ A. Piaseczny, A. Wielgolewska, *Kodeks...*, teza 2 do art. 24.

¹⁷ L. Wilk, w: L. Wilk, J. Zagrodnik, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 143–144.

¹⁸ F. Prusak, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, t. 1, Kraków 2006, s. 564.

¹⁹ P. Daniluk, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2025, s. 795, analogicznie do art. 53 § 13 k.k.s.

²⁰ L. Wilk, w: L. Wilk, J. Zagrodnik, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 144.

²¹ A. Soja, w: J. Błachut, G. Keler, A. Soja, *Kodeks...*, teza 16 do art. 24.

²² V. Konarska-Wrzošek, w: *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, red. I. Zgoliński, Warszawa 2021, teza 4 do art. 24.

zastosowanie instytucji pociągnięcia do odpowiedzialności posiłkowej nie będzie miało miejsca. Zgodnie z art. 25 § 2 k.k.s. odpowiedzialność posiłkowa nie obciąża spadku. Przytoczona regulacja nie obejmuje innych form przejmowania pasywów podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej²³. Wymienione wyżej okoliczności wyłączające nałożenie odpowiedzialności posiłkowej podkreślają ściśle indywidualny i osobisty charakter tejże instytucji prawa karnego skarbowego, związanej z podmiotem, który odniósł albo mógł odnieść z popełnionego przestępstwa skarbowego jakkolwiek korzyść majątkową.

Natomiast ustawodawca zastrzegł, zgodnie z art. 25 § 3 k.k.s., iż odpowiedzialność posiłkowa nie wygasa w razie śmierci sprawcy skazanego po uprawomocnieniu się orzeczenia albo jeżeli kary grzywny lub środka karnego ściągnięcia równowartości pieniężnej przepadku przedmiotów nie wykonano z powodu nieobecności skazanego w kraju.

Odrębnym w swej istocie rodzajem odpowiedzialności, aczkolwiek zbliżonym do instytucji odpowiedzialności posiłkowej, jest przewidziana w art. 24 § 5 k.k.s. odpowiedzialność za zwrot korzyści majątkowej²⁴. Niezależnie od nałożenia odpowiedzialności posiłkowej sąd zobowiązuje podmiot, który uzyskał korzyść majątkową, do jej zwrotu w całości albo w części na rzecz Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego; nie dotyczy to korzyści majątkowej podlegającej zwrotowi na rzecz innego uprawnionego podmiotu (art. 24 § 5 k.k.s.). Podstawową różnicą tych form odpowiedzialności jest to, że odpowiedzialność za zwrot korzyści uzyskanej z przestępstwa skarbowego osoby trzeciej – w przeciwieństwie do odpowiedzialności posiłkowej – nie jest odpowiedzialnością subsydiarną. Oznacza to, że jest to odpowiedzialność ponoszona zawsze i niezależnie od realizacji obowiązku przez osobę odpowiedzialną (sprawcę) w pierwszej kolejności. Również istotną różnicą jest obowiązek zwrotu korzyści majątkowej nakładanej wtedy, gdy podmiot rzeczywiście taką korzyść uzyskał, w przypadku zaś odpowiedzialności posiłkowej wystarczy, że podmiot zastępowany mógł uzyskać korzyść z przestępstwa skarbowego swojego zastępcy²⁵. Niezależnie od tego, czy dana osoba została obciążona odpowiedzialnością posiłkową, czy też nie – podmiot, który uzyskał korzyść majątkową z przestępstwa skarbowego, ma obowiązek zwrotu korzyści majątkowej w całości lub w części na rzecz Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego. W tym wypadku występuje całkowicie zobiektywizowana odpowiedzialność o charakterze majątkowym, niezależna od rodzaju powiązań personalnych między sprawcą przestępstwa skarbowego a osobą, która odniosła z niego korzyść, i niezależnie od świadomości działania na jej rzecz oraz tego, że uzyskana korzyść pochodzi z przestępstwa skarbowego²⁶.

²³ L. Wilk, w: L. Wilk, J. Zagrodnik, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 147.

²⁴ L. Wilk, J. Zagrodnik, *Prawo i proces karny skarbowy*, Warszawa 2023, s. 28.

²⁵ K. Rydz-Sybilak, *Instytucja odpowiedzialności posiłkowej w polskim prawie karnym skarbowym*, Łódź 2014, s. 94.

²⁶ *Ibidem*, teza 7 do art. 24.

3. ZASADY ODPOWIEDZIALNOŚCI KARNEJ

Artykuł 1 § 3 k.k.s. wyraża zasadę winy w sposób systemowo nawiązujący do art. 1 § 3 k.k.²⁷ Umożliwia to więc odpowiednie stosowanie tejszy zasady w ujęciu normatywnym w szeroko pojętym polskim prawie karnym. Należy stwierdzić, że wina w prawie karnym skarbowym materialnym jest tożsamy z winą w prawie karnym materialnym, czyli jest personalną (a więc zaadresowaną do konkretnej osoby) zarzucalnością popełnionego czynu. Granice tej zarzucalności określa ustawa, ustanawiając przesłanki winy i wskazując okoliczności wyłączające winę²⁸. Słusznie określono w literaturze, iż: „elementem kodeksowej struktury przestępstwa (w tym i przestępstwa skarbowego – uwaga autora) jest warunek, aby leżący u jego podstaw czyn zabroniony był czynem zawinionym przez jego sprawcę. Zaakcentowano zatem, że w k.k. obowiązuje zasada *nullum crimen sine culpa*”²⁹.

Każdy ze współsprawców wykonujących czyn zabroniony odpowiada w granicach swojej umyślności lub nieumyślności niezależnie od odpowiedzialności pozostałych sprawców; okoliczność osobistą, wyłączającą lub łagodzącą albo zaostrzającą odpowiedzialność, która nie stanowi znamienia czynu zabronionego, uwzględnia się tylko co do sprawcy, którego ona dotyczy (art. 9 § 2 k.k.s.). Przepis ten nawiązuje do art. 21 § 1 k.k. ze względu na ich systemowo podobną konstrukcję. Zasada odpowiedzialności indywidualnej określona w art. 21 § 1 k.k. i w art. 9 § 2 k.k.s. polega na tym, że odpowiedzialność karna opiera się na okolicznościach dotyczących wyłącznie danej osoby, a nie mają na nią wpływu okoliczności dotyczących innych współdziałających³⁰. Warto również wskazać, iż art. 20 k.k. jest bezpośrednio recypowany do k.k.s. na podstawie art. 20 § 1 k.k.s. Przepis ten określa zasadę indywidualizacji odpowiedzialności wszystkich współdziałających, tj. sprawców, współsprawców, sprawców kierowniczych, sprawców polecających, podżegaczy i pomocników. Osoby te ponoszą odpowiedzialność w granicach swojej umyślności lub nieumyślności niezależnie od odpowiedzialności pozostałych współdziałających³¹. Artykuł 9 § 2 k.k.s. *in fine* ma regulację analogiczną do art. 55 k.k. Systemowo statuuje zasadę indywidualizacji wymiaru kary, która łączy się z zasadą niezależności i indywidualizacji odpowiedzialności karnej wyrażonej w art. 20 i 21 § 1 k.k.³² Zasadę indywidualizacji można też rozumieć szerzej, nadając jej sens wykraczający spoza sformułowanie art. 55 k.k. i akcentując potrzebę dostosowania wymierzanej kary do cech osobowości konkretnego sprawcy, charakteru jego motywów, sposobu działania, podatności na oddziaływanie prewencyjne kary itd. W takim szerszym rozumieniu zasada indywidualizacji kary oznacza więc zwracanie głównej uwagi na tzw. prewencję indywidualną³³.

²⁷ L. Wilk, w: L. Wilk, J. Zagrodnik, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 19.

²⁸ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2023, s. 57.

²⁹ E. Pohl, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2025, s. 30.

³⁰ B.J. Stefańska, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2025, s. 253.

³¹ *Ibidem*, s. 252.

³² V. Konarska-Wrzosek, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2025, s. 485.

³³ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2023, s. 199.

Zasada odpowiedzialności osobistej nigdy nie została wprost określona przez konkretny przepis prawa karnego. Zasadę tę można wywieść, stosując wykładnię językową oraz celowościową art. 239 § 1 k.k., zgodnie z którą – ten, kto utrudnia lub udaremnia postępowanie karne, pomagając sprawcy przestępstwa, w tym i przestępstwa skarbowego, uniknąć odpowiedzialności karnej, w szczególności kto sprawcę ukrywa, tworzy fałszywe dowody, zaciera ślady przestępstwa, w tym i przestępstwa skarbowego, albo odbywa za skazanego karę, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 (art. 239 § 1 k.k.). Poplecznictwo polega na wszelkim utrudnianiu lub udaremnianiu postępowania karnego i pomaganiu w ten sposób sprawcy przestępstwa – w tym i przestępstwa skarbowego – uniknięcia odpowiedzialności karnej³⁴. Osobisty charakter odpowiedzialności polega na tym, iż zasadniczo skutki poniesienia odpowiedzialności za czyn zabroniony nie dotkną innych osób. Zasada odpowiedzialności osobistej występuje również w kodeksie wykroczeń³⁵, penalizując zbieranie ofiar na uiszczenie kary grzywny. Zgodnie z art. 57 § 1 k.w. ten, kto: (1) organizuje lub przeprowadza zbiórkę ofiar na uiszczenie grzywny orzeczonej za przestępstwo, przestępstwo skarbowe, wykroczenie lub wykroczenie skarbowe, świadczenia pieniężnego, przepadku przedmiotów stanowiących kwotę pieniężną, równowartości przepadku przedmiotów lub przedsiębiorstwa, przepadku korzyści majątkowej stanowiącej kwotę pieniężną, równowartości przepadku korzyści majątkowej, odszkodowania, zadośćuczynienia, nawiazki, podlegającej zwrotowi korzyści majątkowej stanowiącej kwotę pieniężną albo równowartości podlegającej zwrotowi korzyści majątkowej lub na poręczenie majątkowe lub zabezpieczenie majątkowe, (2) nie będąc osobą najbliższą dla skazanego lub ukaranego uiszcza za niego grzywnę, świadczenie pieniężne, kwotę pieniężną stanowiącą przedmiot przepadku, równowartość przepadku przedmiotów lub przedsiębiorstwa, kwotę pieniężną stanowiącą przedmiot przepadku korzyści majątkowej, równowartość przepadku korzyści majątkowej, nawiazkę, podlegającą zwrotowi korzyść majątkową stanowiącą kwotę pieniężną albo równowartość podlegającej zwrotowi korzyści majątkowej, lub uiszcza odszkodowanie, lub zadośćuczynienie, lub ofiarowuje mu albo osobie najbliższej pieniądze na ten cel, podlega karze aresztu albo grzywny. Zachowanie opisane w art. 57 k.w. godzi przede wszystkim w jedną z zasad prawa karnego i prawa wykroczeń, jaką jest odpowiedzialność osobista. Kara jest dolegliwością, która dotyka sprawcę, a gdy inna osoba weźmie na siebie jej ciężar, to sprawca uniknie odpowiedzialności³⁶. Przestępstwo z art. 239 § 1 k.k., jak również wykroczenie stypizowane w art. 57 § 1 k.w., penalizują zachowania, które mają na celu odejście od zasady odpowiedzialności osobistej, wywodzącej się z szeroko rozumianego prawa karnego. Karalność tych czynów podkreśla istotę niniejszej zasady.

³⁴ A. Herzig, M. Skwarcow, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2025, s. 1729.

³⁵ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2025 r. poz. 734), dalej jako: k.w.

³⁶ M. Budyn-Kulik, w: *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, red. P. Daniluk, Warszawa 2023, s. 400.

4. SYSTEMOWA ZGODNOŚĆ ODPOWIEDZIALNOŚCI POSIŁKOWEJ

4.1. ZASADA WINY

Zgodność odpowiedzialności posiłkowej określonej w k.k.s. z ogólnie pojętą zasadą winy należy rozpatrywać w kategoriach przesłanek do ponoszenia odpowiedzialności, określenia, kto może być skazany w związku z popełnieniem przestępstwa skarbowego, oraz skutków związanych ze skazaniem.

W pierwszej kolejności należy wskazać, iż art. 1 § 3 k.k.s. ma analogiczną regulację jak art. 1 § 3 k.k. Istotne jest, że w wypadku pociągnięcia podmiotu do odpowiedzialności posiłkowej nie określa się winy tego podmiotu, gdyż jego odpowiedzialność związana jest jedynie z faktem skazania sprawcy przestępstwa skarbowego. Do podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej oraz jego pełnomocnika stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące podejrzanego, oskarżonego i obrońcy (art. 125 § 1 k.k.s. *in principio*). Takie sformułowanie przepisu nie oznacza, że podmiot ten jest podejrzanym albo oskarżonym. Przepis ma na celu poszerzenie jego uprawnień w związku z możliwym nałożeniem na niego odpowiedzialności posiłkowej, a nie przypisaniem mu identycznej roli w procesie jak sprawcy przestępstwa skarbowego. Kluczowe znaczenie ma art. 184 § 1 i 4 k.k.s. Podmiot pociągnięty do odpowiedzialności posiłkowej uiszcza wymierzoną karę grzywny, jeżeli skazany nie zapłaci jej w terminie i zostanie stwierdzone, że nie można jej ściągnąć w drodze egzekucji (184 § 1 k.k.s.). Unormowanie to stanowi potwierdzenie subsydiarnego charakteru tej odpowiedzialności³⁷. Podmiot pociągnięty do odpowiedzialności posiłkowej ma pełnić pewnego rodzaju funkcję poręczyciela. W stosunku do podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej nie stosuje się wykonania pracy społecznie użytecznej ani zastępczej kary pozbawienia wolności (art. 184 § 4 k.k.s), która może być zastosowana tylko do sprawcy przestępstwa skarbowego, co jeszcze bardziej podkreśla, iż nie mamy tu do czynienia z ponoszeniem takiej odpowiedzialności jak przez sprawcę czynu zabronionego.

W wyroku sąd nie skazuje podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej, co za tym idzie nie przypisuje mu winy, która jest permanentną przesłanką ponoszenia odpowiedzialności. Odpowiedzialność posiłkowa nie jest karą, w związku z czym nie ma spełniać funkcji represyjnej u podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej. Odpowiedzialność posiłkowa ma wypełniać funkcję prewencyjną, która wyraża się w tym, iż ma odstraszać – zarówno sprawcę, jak i podmiot pociągnięty do odpowiedzialności posiłkowej – od ponownego popełnienia przestępstwa skarbowego, jak i przestępstw w ogóle.

³⁷ J. Zagrodnik, w: L. Wilk, J. Zagrodnik, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 1271; por. T. Grzegorzczak, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2001, s. 550; R. Kubacki, *Odpowiedzialność posiłkowa w prawie karnym skarbowym*, „Państwo i Prawo” 2001, nr 12, s. 55; F. Prusak, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, t. 2, Kraków 2006, s. 1318; S. Skowronek, *Kodeks karny skarbowy. Art. 113–191. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 376; L. Wilk, *Szczególne cechy odpowiedzialności za przestępstwa i wykroczenia podatkowe*, Katowice 2006, s. 247 i n.

4.2. ZASADA ODPOWIEDZIALNOŚCI INDYWIDUALNEJ

Wymierzając karę grzywny sprawcy przestępstwa skarbowego, sąd ustala wysokość stawki dziennej, biorąc pod uwagę dochody podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej, warunki osobiste, rodzinne, stosunki majątkowe i możliwości zarobkowe. Wysokość odpowiedzialności posiłkowej nie ma przejawiać się w stosowaniu represji wobec podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej, ale jako zapewnienie, iż uszczerbek Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego – wyrządzony działaniem sprawcy – zostanie wyrównany poprzez uiszczenie sumy pieniężnej odpowiadającej wysokości kary grzywny, przez jednego z nich, tj. sprawcę albo podmiot pociągnięty do odpowiedzialności posiłkowej. Inną funkcją tej instytucji jest oddziaływanie na podmiot pociągnięty do odpowiedzialności posiłkowej, by ten zmotywował sprawcę przestępstwa skarbowego, w zakresie uiszczenia przez niego kary grzywny, jak również aby nadzorował swoich zastępców w przyszłości. Ma to na celu wypełnienie funkcji prewencji ogólnej oraz szczególnej, nazywanej również prewencją indywidualną.

4.3. ZASADA ODPOWIEDZIALNOŚCI OSOBISTEJ

Za czyn sprawcy nie można obciążyć ujemnymi konsekwencjami podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej. W wypadku nieuiszczenia kary grzywny przez skazanego albo podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej, a następnie jej zamiany na jedną z form zastępczych, którą są prace społecznie użyteczne, albo zastępczej kary pozbawienia wolności, podmiot pociągnięty do odpowiedzialności posiłkowej nie będzie jej odbywał, gdyż byłoby to sprzeczne z podstawową zasadą prawa karnego, którą jest zasada odpowiedzialności za własny czyn sprawcy (*nullum crimen sine actione*). Pomimo uiszczenia przez podmiot pociągnięty do odpowiedzialności posiłkowej kary grzywny albo ściągnięcia równowartości pieniężnej przepadku przedmiotów skazany nie jest zwolniony z ponoszenia odpowiedzialności karnoskarbowej.

5. PODSUMOWANIE

W świetle powyższego instytucja pociągnięcia do odpowiedzialności posiłkowej nie ma charakteru odpowiedzialności karnej skarbowej. Oparta jest ona na zasadzie ryzyka, która jest wyrażona w prawie cywilnym³⁸. Konstrukcja tej odpowiedzialności zakłada, że osoba odpowiedzialna (tu: podmiot pociągnięty do odpowiedzialności posiłkowej) ponosi odpowiedzialność za następstwa działania lub zaniechania sprawcy przestępstwa skarbowego, nawet jeżeli nie ponosi winy. „Nie jest zaś konieczne wykazywanie po stronie podmiotu odpowiedzialnego posiłkowo jakiegokolwiek winy, aby nałożyć na niego tę odpowiedzialność”³⁹. Wystarczy jedynie fakt,

³⁸ L. Wilk, J. Zagrodnik, *Prawo i proces...*, s. 28.

³⁹ K. Rydz-Sybilak, *Instytucja...*, s. 90.

iz zastępowany podmiot odniósł albo mógł odnieść z popełnionego przestępstwa skarbowego jakkolwiek korzyść majątkową.

Podmiot pociągnięty do odpowiedzialności posiłkowej nie może zostać skazany, a jedynie można wydać orzeczenie polegające na pociągnięciu go do odpowiedzialności posiłkowej, jako pewnego rodzaju przymusową formę odpowiedzialności, opartej na omawianej wcześniej zasadzie ryzyka. Rolą tego podmiotu nie jest zastępcze poniesienie odpowiedzialności indywidualnej i osobistej skazanego, a jedynie zagwarantowanie wyrównania poniesionego uszczerbku finansowego przez Skarb Państwa lub jednostkę samorządu terytorialnego. Umiejscowienie przepisów dotyczących odpowiedzialności posiłkowej w kodeksie karnym skarbowym mogłoby prowadzić do błędnego wniosku o jej karnoprawnym charakterze. Należy podkreślić, że wspomniany model jest pozbawiony karnoprawnego charakteru⁴⁰.

Reasumując, instytucja pociągnięcia do odpowiedzialności posiłkowej nie stoi w sprzeczności z zasadami szeroko rozumianego prawa karnego, jak mogłoby się to wydawać, ze względu na konieczność uiszczenia kary grzywny albo równowartości pieniężnej przypadku przedmiotów, orzeczoną w stosunku do innej osoby, tj. sprawcy przestępstwa skarbowego.

BIBLIOGRAFIA

- Błachut J., Keler G., Soja A., *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2024.
- Daniluk P., *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 2023.
- Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2023.
- Grzegorzczak T., *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2001.
- Grzegorzczak T., *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2009.
- Grzegorzczak T., *Odpowiedzialność posiłkowa w obecnym prawie karnym skarbowym i przyszłej u.k.s.*, „Palestra” 1997, nr 1–2.
- Kubacki R., *Odpowiedzialność posiłkowa w prawie karnym skarbowym*, „Państwo i Prawo” 2001, nr 12.
- Piasieczny A., Wielgolewska A., *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Prusak F., *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, t. 1–2, Kraków 2006.
- Rydz-Sybilak K., *Instytucja odpowiedzialności posiłkowej w polskim prawie karnym skarbowym*, Łódź 2014.
- Słupska M., Sroka T., *Problem zgodności art. 5 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych z art. 2 i 42 ust. 1 Konstytucji. Glosa do wyroku TK z dnia 3 listopada 2004 r., K 18/03*, „Państwo i Prawo” 2005, nr 8.
- Skowronek S., *Kodeks karny skarbowy. Art. 113–191. Komentarz*, Warszawa 2006.
- Stefański R.A. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2025.
- Wilk L., *Szczególne cechy odpowiedzialności za przestępstwa i wykroczenia podatkowe*, Katowice 2006.

⁴⁰ O. Włodkowski, *Recenzja monografii: K. Rydz-Sybilak, „Instytucja odpowiedzialności posiłkowej w polskim prawie karnym skarbowym”*, Łódź 2014, „Państwo i Prawo” 2016, nr 1, s. 112.

- Wilk L., Zagrodnik J., *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2021.
- Wilk L., Zagrodnik J., *Prawo i proces karny skarbowy*, Warszawa 2023.
- Włodkowski O., *Recenzja monografii: K. Rydz-Sybilak, „Instytucja odpowiedzialności posilkowej w polskim prawie karnym skarbowym”*, Łódź 2014, „Państwo i Prawo” 2016, nr 1.
- Zgoliński I., *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2021.